

ФРАНЦУЗ ТИЛИНИ ЎРГАНИШДА СУНЬИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ВА АУДИРОВАНИЕ КЎНИКМАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Усманова Нодира Хражитдиновна

*Роман-герман тиллар таржимашунослик
кафедраси катта уқитувчиси*

Аннотация: Мазкур мақолада француз тилини ўрганиш жараёнида сунъий интеллект технологияларидан фойдаланиш имкониятлари ва уларнинг ўқувчиларда аудирование, яъни эшитиб тушуниш кўникмасини ривожлантиришдаги аҳамияти ёритилган. Замонавий рақамли таълим муҳитида сунъий интеллект асосида ишлайдиган иловалар тил ўрганувчиларга индивидуал таълим траекториясини шакллантириш, француз тилидаги нутқни турли тезлик ва мураккаблик даражаларида эшитиш, янги сўз ва ибораларни контекстда ўзлаштириш ҳамда эшитилган ахборотни таҳлил қилиш имконини бермоқда. Мақолада аудирование кўникмасини шакллантиришда сунъий интеллектдан фойдаланишнинг асосий йўналишлари, афзалликлари ва педагогик-психологик хусусиятлари таҳлил қилинган. Шунингдек, сунъий интеллект воситаларидан самарали фойдаланиш учун ўқитувчи назорати, таълим мақсадига мувофиқ контент танлаш ва ўқувчининг ёш ҳамда индивидуал хусусиятларини ҳисобга олиш зарурлиги асосланган.

Калит сўзлар: сунъий интеллект, француз тили, рақамли таълим, аудирование, эшитиб тушуниш, тил ўрганиш, сунъий интеллект иловалари, хорижий тил, коммуникатив компетенция, индивидуал таълим.

Бугунги кунда рақамли технологияларнинг жадал ривожланиши таълим жараёнини ташкил этишнинг анъанавий ёндашувларини қайта кўриб чиқишни тақозо этмоқда. Айниқса, хорижий тилларни ўрганишда рақамли платформалар, мобил иловалар ва сунъий интеллект технологияларидан фойдаланиш таълимнинг мазмуни, усуллари ва шакллари бийитмоқда.

Хорижий тилни мукамал ўзлаштиришда нафақат грамматик ва лексик билимлар, балки тинглаб тушуниш, оғзаки нутқ, ўқиш ва ёзиш кўникмаларининг ўзаро уйғун ривожланиши муҳим аҳамиятга эга. Шулар орасида аудирование — эшитилган нутқни қабул қилиш, ажратиш, англаш

ва унга мос равишда реакция билдириш қобилияти — коммуникатив компетенциянинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади.

Француз тилини ўрганувчилар учун аудирование кўникмасини ривожлантириш муайян қийинчиликлар билан боғлиқ. Француз тилида сўзларнинг ёзилиши ва талаффузи ўртасидаги фарқ, нутқда сўзларнинг бири-бирига боғланиб талаффуз қилиниши, турли акцентлар ва табиий нутқ тезлиги ўқувчидан юқори даражадаги эшитиш диққати ва фонематик идрокни талаб қилади.

Шу нуқтаи назардан, сунъий интеллект технологиялари аудирование кўникмасини ривожлантириш учун янги педагогик имкониятларни яратмоқда.

Сунъий интеллектнинг тил таълимидаги имкониятлари. Сунъий интеллект — маълумотларни таҳлил қилиш, инсон тилини қайта ишлаш, нутқни таниш ва генерация қилиш, фойдаланувчи ҳаракатларига мослашиш каби вазифаларни бажара оладиган технологиялар мажмуасидир.

Тил таълимида сунъий интеллект асосидаги иловалар қуйидаги имкониятларни тақдим этиши мумкин:

- француз тилидаги матнларни аудио шаклда тақдим этиш;
- эшитиш материалларини ўқувчининг тил даражасига мослаштириш;
- нутқ тезлигини ўзгартириш;
- янги сўзларни талаффуз билан биргаликда тақдим этиш;
- эшитилган матн бўйича саволлар шакллантириш;
- ўқувчининг хатоларини аниқлаш ва тушунтириш;
- диалог ва виртуал мулоқот муҳитини яратиш;
- индивидуал машқларни автоматик шакллантириш.

Бу имкониятлар аудирование машғулотларини фақат дарс вақти билан чеклаб қўймасдан, ўқувчининг мустақил таълим фаолиятини ҳам ташкил этишга ёрдам беради.

Аудирование кўникмасининг психологик хусусиятлари. Аудирование жараёни оддий эшитишдан фарқ қилади. Эшитиш — товушларни қабул қилиш жараёни бўлса, эшитиб тушуниш эшитилган нутқни маънавий жиҳатдан қайта ишлашни талаб қилади.

Аудирование жараёнида бир вақтнинг ўзида бир нечта психологик жараёнлар иштирок этади:

1. Диққат. Ўқувчи нутқдаги асосий ахборотни ажратиб олиши ва иккинчи даражали маълумотларга чалғимаслиги керак.

2. Эшитиш хотираси. Сўз ва ибораларни маълум вақт давомида хотирада сақлаш ва уларни умумий мазмун билан боғлаш талаб этилади.

3. Фонематик идрок. Ўхшаш товушлар ва сўзларни фарқлаш француз тилида тўғри тушунишнинг муҳим шarti ҳисобланади.

4. Тафаккур. Ўқувчи эшитилган ахборотни таҳлил қилади, асосий фикрни ажратади ва контекст асосида маънони англайди.

5. Башорат қилиш қобилияти. Тил ўрганувчи гап ёки диалогнинг давомини контекст асосида тахмин қила олиши аудирование самарадорлигини оширади.

Шу сабабли аудирование машғулотларида сунъий интеллектдан фойдаланиш нафақат тил кўникмасини, балки диққат, хотира, идрок ва тафаккур жараёнларини ҳам фаоллаштириш имконини беради.

Француз тилини ўрганишда сунъий интеллект ва аудирование. Сунъий интеллект технологияларидан фойдаланган ҳолда аудирование машғулотларини шартли равишда уч босқичда ташкил этиш мумкин.

Биринчи босқич — эшитишга тайёрлаш.

Бу босқичда ўқувчи мавзу билан таништирилади. Асосий сўзлар, иборалар ва мавзуга оид тушунчалар берилади. Сунъий интеллект воситасида мавзуга мос луғат ва қисқа машқлар тайёрланиши мумкин.

Иккинчи босқич — эшитиш ва тушуниш.

Ўқувчи француз тилидаги аудио ёки сунъий интеллект томонидан яратилган диалогни тинглайди. Биринчи эшитишда умумий мазмун, кейинги эшитишда эса аниқ маълумотларни тушуниш вазифаси берилади.

Масалан:

«*Quel est le sujet principal de la conversation?*»

«*Qui parle?*»

«*Où se déroule la conversation?*»

«*Quelles informations importantes avez-vous entendues?*»

каби саволлардан фойдаланиш мумкин.

Учинчи босқич — эшитилган ахборотни қайта ишлаш.

Бу босқичда ўқувчи эшитган маълумотини қайта баён қилади, саволларга жавоб беради, янги сўзлардан фойдаланиб гаплар тузади ёки диалогни давом эттиради.

Сунъий интеллект ушбу жараёнда индивидуал саволлар бериш, хатоларни тушунтириш ва кўшимча машқлар яратиш воситаси сифатида хизмат қилиши мумкин.

Сунъий интеллектдан фойдаланишнинг афзалликлари. Француз тилини ўрганишда сунъий интеллект технологияларидан фойдаланишнинг бир қатор педагогик имкониятлари мавжуд.

Индивидуаллаштириш. Ўқувчининг тил даражаси ва ўзлаштириш суръатига қараб машқларнинг мураккаблигини ўзгартириш мумкин.

Такрорий машқ қилиш имконияти. Ўқувчи тушунмаган аудиони бир неча марта тинглаши мумкин. Бу айниқса мустақил таълимда муҳимдир.

Тезкор фикр-мулоҳаза. Айрим сунъий интеллект воситалари ўқувчининг жавобларини таҳлил қилиб, хатони тушунтириш ва тўғри вариантни кўрсатиш имкониятига эга.

Табиий мулоқот муҳити. Сунъий интеллект асосидаги мулоқот воситалари орқали ўқувчи француз тилида виртуал суҳбат олиб бориши мумкин.

Қизиқишни ошириш. Интерактив топшириқлар ва мулоқот элементлари ўқувчининг таълим жараёнидаги фаоллигини ошириши мумкин.

Сунъий интеллектдан фойдаланишда педагогик ёндашув. Сунъий интеллект ўқитувчининг ўрнини тўлиқ эгаллайдиган восита эмас. У таълим жараёнини қўллаб-қувватловчи технология сифатида қаралиши мақсадга мувофиқ.

Ўқитувчи:

- таълим мақсадини белгилаши;
- ишончли ва ёшга мос материалларни танлаши;
- сунъий интеллект томонидан яратилган материалларни текшириши;
- ўқувчининг натижаларини таҳлил қилиши;
- индивидуал қийинчиликларни аниқлаши;
- технологиядан меъёрий ва мақсадли фойдаланишни назорат қилиши лозим.

Айниқса, сунъий интеллект томонидан яратилган тил материалларида грамматик, лексик ёки контекстуал хатолар бўлиши эҳтимоли мавжудлиги сабабли педагогик экспертиза муҳим аҳамиятга эга.

Амалий модел. Француз тилида аудирование кўникмасини ривожлантириш учун қуйидаги моделдан фойдаланиш мумкин:

Мавзу танлаш → луғат билан ишлаш → аудиони тинглаш → асосий мазмунни аниқлаш → қайта тинглаш → саволларга жавоб

бериш → хатоларни таҳлил қилиш → оғзаки қайта баён қилиш → мустақил машқ.

Масалан, «*Une journée à Paris*» мавзусида ўқувчи аввал Париждаги кундалик ҳаётга оид сўзлар билан танишади. Кейин француз тилидаги қисқа аудиоматнни тинглайди. Биринчи босқичда умумий мазмунни, иккинчи босқичда эса вақт, жой, ҳаракат ва шахсларга оид аниқ маълумотларни аниқлайди. Якунда ўқувчи эшитган матнни қисқача француз тилида қайта баён қилади. Бундай ёндашув аудирование билан бир қаторда лексик, грамматик ва коммуникатив кўникмаларни комплекс ривожлантириш имконини беради.

Француз тилини ўрганиш жараёнида сунъий интеллект технологияларидан фойдаланиш замонавий таълимнинг муҳим йўналишларидан бири сифатида қаралиши мумкин. Айниқса, аудирование — эшитиб тушуниш кўникмасини ривожлантиришда сунъий интеллект индивидуаллаштирилган, интерактив ва такрорий машқлар учун кенг имкониятлар яратади.

Сунъий интеллект ёрдамида ўқувчи француз тилидаги турли нутқ намуналарини эшитиш, уларнинг мазмунини таҳлил қилиш, янги сўзларни контекстда ўзлаштириш, саволларга жавоб бериш ва виртуал мулоқотда иштирок этиш имкониятига эга бўлади.

Шу билан бирга, сунъий интеллектдан фойдаланишда уни мустақил таълимнинг ягона воситаси сифатида эмас, балки ўқитувчининг методик раҳбарлиги билан қўлланиладиган қўшимча технология сифатида ташкил этиш муҳим. Технологик имкониятлар педагогик мақсадлар билан уйғунлаштирилганда француз тилини ўрганиш самарадорлигини ошириш ва ўқувчиларнинг коммуникатив компетенциясини ривожлантириш учун қулай шарт-шароит яратилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. **UNESCO.** *Guidance for Generative AI in Education and Research.* — Paris: UNESCO, 2023.
2. **Council of Europe.** *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume.* — Strasbourg: Council of Europe, 2020.
3. **Vandergrift L., Goh C.C.M.** *Teaching and Learning Second Language Listening: Metacognition in Action.* — New York: Routledge, 2012.
4. **Field J.** *Listening in the Language Classroom.* — Cambridge: Cambridge University Press, 2008.